

Zorgwoningen Pettershústerstate, Stiens (2009)
KAW Architecten en adviseurs Foto Gerard van Beek

De babyboomer krijgt een hip verzorgingshuis

Bouwen voor ouderen is een van de grote architectonische helemaal niet suf hoeft te zijn. 'Je moet mensen een gevoel

opgaven. Steeds meer architecten bewijzen dat bejaardenhuisvesting van luxe geven.' Door **Kirsten Hannema**

De it was het oude zorgcentrum De Rietvinck: een non-descript woonblok van vier verdiepingen met gevels van vale, lichtrode baksteen. Het versleten interieur, in muf geel en oranje, verstopt achter de vitrages voor de ramen. De entree, krap en donker, weggemoffeld aan de smalle Vinkenstraat in de Amsterdamse Jordaan. Een dertien-in-een-dozijn bejaardentehuis zoals de meeste mensen dat, helaas, kennen. En dit is het nieuwe De Rietvinck: een ensemble 'nieuwe' grachtenpanden op een van de mooiste plekken van Amsterdam, de chique Brouwersgracht. Zwart en grijs geolieide

gevels, wit geschilderd houtwerk, kloeke punttaken. Met een royale, glazen entreepartij en een strak, wit interieur met hier en daar een Jordanees accent - een grote fauteuil, goudgebloemd behang, een staande klok. Wie het gebouw binnenstapt, krijgt het gevoel te zijn beland in de lounge van een hip hotel. Het gebouw was bijna gesloopt; niemand kon zich voorstellen dat het met dit versleten pand nog wat zou worden. Projectontwikkelaars hadden al interesse getoond voor de locatie; wie wil er niet een paar dure appartementen bouwen aan de gracht? Gelukkig is dat niet gebeurd. Want De Rietvinck, door Marc Pros-

man architecten in opdracht van de OsiraGroep gerenoveerd, is nu een van de beste voorbeelden van de veranderingen die zich in de ouderenhuisvesting voltrekken. Van een zorginstituut waar je verblijft, veranderen steeds meer bejaardentehuizen in een thuis waar je wordt verzorgd. Ouderenhuisvesting is dé architectonische opgave van de toekomst, naast hergebruik en duurzaamheid. Immers, de bevolking krimpt, maar dankzij de vergrijzing neemt het aantal ouderen verhoudingsgewijs toe. In de gemeentes die het meest krimpen, zal in 2025 ruim een kwart van de bevolking bejaard zijn. Er zul-

len de komende jaren dus extra bejaardenwoningen en plaatsen in tehuizen gerealiseerd moeten worden - het is een van de weinige sectoren in de bouw die, ondanks de economische crisis, nog groeit. De vraag verandert ook. Senioren wonen tegenwoordig het liefst zo lang mogelijk zelfstandig, en als ze uiteindelijk in een verzorgingshuis belanden, is de behoefte aan zorg meestal groter. Dat vraagt om een andere organisatie van de gebouwde omgeving. Hoe krijg ik zoveel mogelijk bedden in een gebouw? Dat was de vraag die architecten zich voorheen in de eerste plaats stelden. 'Het was passen

en meten om elke vierkante millimeter te benutten', vertelt architect Marc Prosman. De reden daarvoor is dat zorginstellingen verplicht waren nieuw- of verbouwplannen door het College bouw zorginstellingen (het Bouwcollege) te laten toetsen. Voldeed het ontwerp aan de (strikte) normen van het Bouwcollege, en pasten de bouwkosten binnen de vastgestelde eisen, dan werden de huisvestingskosten vergoed door de overheid. Prosman: 'Daardoor kreeg je overal dezelfde 'optimale' gebouwen: drie of vier lagen hoog, kamers van 3,80 meter breed, een goedkope baksteen gevel met een paar erkers. As-

pecten, zoals de werking van kleur en licht, werden vaak vergeten.' Tot vorig jaar, toen het bouwregime afgeschafte werd en de ouderenzorg vrijgegeven aan de markt. Een belangrijke ingreep. 'Dit is het begin van een verandering in de zorgarchitectuur', meent architect Marc Prosman. Natuurlijk werd er voor de wijziging van de zorgwet door vooruitstrevende zorginstellingen, woningbouwverenigingen en architecten al wel geëxperimenteerd met nieuwe concepten. Een doorbraak in de sector was het in 1996 opgeleverde Bergwegcomplex in Rotterdam, het eerste woonzorgcomplex (wozoco) in

Nederland, in opdracht van Humanitas gebouwd door EGM architecten. Een tweede ijkpunt is de wozoco in Amsterdam-Osdorp van MVRDV, gerealiseerd in opdracht van Woningbouwvereniging Het Oosten (1997). Een spectaculair gebouw waar enorme volumes ruim elf meter uit de gevels steken. Dit was het bewijs dat ook ouderenhuisvesting gepaard kan gaan met spannende architectuur. Maar als ambitieuze architect moest je maar afwachten of een opdrachtgever open stond voor zo'n ontwerp. De redenatie was dikwijls dat als het Bouwcollege een plan goedgekeurde, het gebouw ook goed

was. Nu zijn instellingen zelf verantwoordelijk voor het beheer en de financiering van hun gebouwen. Dat geeft een geheel nieuwe visie op de ontwikkeling van vastgoed en de rol van architectuur. Ging alle aandacht voorheen uit naar de instelling, nu gaat het allereerst om de persoonlijke wensen van de consument. Zodoende zie je een variatie aan typologieën ontstaan: 'ouderwetse' bejaardenhofjes, zorgboerderijen, stadsappartementen en wijkjes in de sfeer van een luxe vakantieoord.

.....
VERVOLG OP PAGINA 4

De Kristal, levensloopbestendige woningen in Rotterdam-Nesselande door Meyer en van Schooten architecten (2009). Foto Jeroen Musch

De Rokade in Groningen door Arons en Gelauff Architecten (2007). Foto Allard van der Hoek

De Plussenburg, Rotterdam door Arons en Gelauff architecten (2006). Foto Jeroen Musch

De Rietvinck, Amsterdam door Marc Prosman architecten (2010). Foto Jeroen Musch

OUDERENHUISVESTING

'Je doorbreekt dat grijze'

VERVOLG VAN PAGINA 3

Duidelijk is dat de huidige consument een heel andere is dan de bejaarden voor wie tijdens de bouw- en tachtig gebouwd werd. De nieuwe 65-plussers, de babyboomgeneratie, laten zich niet zomaar in een tehuis wegstoppen. 'De hippies van vroeger, Mick Jagger en Tina Turner, die gaan hier straks wonen', zegt architect Floor Arons over de seniorenwontorens die hij met zijn bureau Arons en Gelauff architecten in Rotterdam en Groningen bouwde - twee projecten die er juist niet uitzien als bejaardenflats. De Plussenburg in Rotterdam is een fris gebouw met golvende balkons en galerijen die voorzien zijn van glas in allerlei schakeringen rood, oranje, paars en geel. De Rokade in Groningen valt vooral op door de ronde ramen die de gevel het aanzien van een Emmenthaler gatenkaas geven.

Arons: 'Wij benaderen deze opgave vanuit de marktgedachte. Nu is het zo dat de laatste stap op de ladder van de woningmarkt meestal een stap terug is. Je woont in een mooi groot huis met een tuin en als je niet oppast eindig je in een soort studentenkamer. Huisvesting voor ouderen moet juist een stap omhoog zijn.'

Hoe dat werkt? 'In ruil voor het opgeven van de tuin en de vierkante meters, moet je mensen een gevoel van luxe geven', legt Arons uit. Dat lukt goed in Rotterdam. De Plussenburg is met zijn bijzondere gevels een aansprekend gebouw, de appartementen hebben prachtig uitzicht en veel licht, de winkels zijn op loopafstand en de bushalte voor de deur. 'Het idee van een instituut moest weg', zegt Arons. Hij gruwelt van de smetplanken (planken die ter bescherming van 'botsende' ziekenhuisbedden op de onderzijde van wanden worden aangebracht) die in verzorgingstehuizen en ziekenhuizen standaard op de muren van gangen zitten. 'In Rotterdam hebben we dezelfde functionaliteit bereikt door het beton te voorzien van een bamboe-reliëf. Keihard, maar wel decoratief. En niet duurder dan die planken.'

Belangrijk voor het luxe-gevoel is ook discretie. Arons heeft het over *stealth care*: zorg dat alle eventueel benodigde zorgvoorzieningen voorhanden zijn, maar laat het niet zien. Arons en Gelauff hebben hun flats expres als alleenstaande objecten gebouwd, maar verbonden ze wel met een verborgen gang (Groningen) en een lift (Rotterdam) aan de naastgelegen zorginstelling. Bovendien zijn de gebouwen zodanig ontworpen dat ze overal toegankelijk zijn voor rolstoel, scootmobiel en ziekenhuisbed. Op die manier hoeven mensen die op den duur gehandicapt raken niet meteen te verhuizen.

Maar wat als iemand echt niet meer zelfstandig kan wonen, bijvoorbeeld omdat hij dement wordt? Op wat voor manier kan architectuur dan nog van betekenis zijn? Zowel Floor Arons als Marc Prozman erkent dat dat lastiger is. Maar toch, ook dan hoeft het er niet uit te zien als een ziekenhuis. Prozman: 'Wij hebben in de Rietvinck geprobeerd ook voor hen

de ruimte zoveel mogelijk als een woonhuis vorm te geven. De deur naar hun kamer ziet er uit als een voordeur, de vloerbedekking heeft een houtprint gekregen, de muur behang, en voor de verlichting hebben we geen TL-balken maar hanglampen gekozen.'

Een vergelijkbare benadering is te zien in Petterhústerstate, een woonzorgcentrum voor dementerenden dat KAW architecten bouwde in het Friese dorp Stiens. 'Wij wilden een omgeving maken waarin mensen een eigen woning herkennen', vertelt architect Reimar Von Meding. KAW bouwde daarom een moderne hoeve, aansluitend op het beeld van

de naastgelegen stolpboerderij. Alle functies zijn in een gebaar ondergebracht onder een langgerekt punt-dak, de gevels zijn afgewerkt met hout. Binnen liggen de slaapkamers, anders dan gebruikelijk, niet aan een donkere inpandige gang, maar zijn ze rond de gemeenschappelijke woonkamer gegroepeerd. Vanuit die ruimte bieden enorme ramen een prachtig uitzicht over het omringende landschap. Ook hier zijn 'huiselijke' materialen gekozen voor de afwerking. Een speciaal ontworpen kleurenplan moet de bewoners helpen om zich te oriënteren in het gebouw.

'Je moet een balans vinden tussen

rustgevende en stimulerende prikkels', zegt Von Meding over het expressieve kleurgebruik. 'Waarbij je er steeds aan moet blijven denken dat het ook voor de verzorgers en bezoekers aangenaam moet zijn om in het gebouw te verblijven.' Die gedachte sluit aan bij recent onderzoek door de Universiteit van Maastricht naar de leefomgeving van dementerenden. De conclusie, enigszins verrassend, was dat het 'nieuwe' wonen, persoonlijk en kleinschalig, niet per se beter was dan wonen op grote afdelingen, maar dat het voor de familie wel degelijk een groot verschil maakt. En als je bedenkt dat in een krimp-provincie als Zeeland in 2025 een kwart van de bevolking in de zorg zal moeten werken, weet je als architect dat je ook voor hen bouwt.

Wonen in een 'Gooise kamer'

Nieuw op het gebied van ouderenhuisvesting is ook dat zorginstellingen inspelen op de cultuur of levensstijl van cliënten. In de grote steden zie je de opkomst van woningen voor Turkse en Marokkaanse ouderen, evenals woongroepen voor Surinaamse, Indische en Chinese bejaarden. Het verpleeghuis De Hogeweyk in Weesp (ontwerp: Molenaar&Bol&VanDillen, 2010) ontwikkelde zelfs een zorgconcept met stereotiepe 'woondecors' die aansluiten bij de

achtergrond van bewoners. Bejaarden met een Gooise leefstijl wonen in een formeel ingericht ruimte, de meubels hebben klassieke details en de gordijnen zijn licht gedrapeerd. Stads wonen staat voor kleurige kamers, meubels met gebloemde stoffen en schilderijtjes aan de muur. De Indische afdeling heeft donkere 'tropische' meubels en oosterse motieven op het behang. De ambachtelijke leefstijl is herkenbaar aan de rustieke eiken meubels en de kleuren beige en bruin.

Interieur van Heydeborg in Hilversum, door hvdn architecten.

Foto John Lewis Marshall

Restaurant van De Rietvinck in Amsterdam, door Marc Prozman architecten.

Foto Jeroen Musch

Von Meding denkt dat de verschuiving in de zorgarchitectuur, van aanbodnaar vraaggerichte projecten, de kans is om uiteindelijk niet alleen de huisvesting van ouderen te verbeteren, maar de leefomgeving in zijn geheel. 'Juist nu senioren vragen naar woonvormen die echt bij hen passen, kun je als architect een bijzonder gebouw neerzetten dat ook aansluit bij de omgeving. In de reguliere woningbouw heb je het speciale van die zorgfuncties niet, en zie ik juist toenemende standaardisatie en verschralling. Als we in Stiens een paar rijtjes woningen met een kap erop hadden gebouwd, was dit een buurtje geworden zoals je die overal in Nederland ziet. Stedenbouwkundig was dat de doodsteek voor deze plek geweest.'

Het zijn de bijzondere ruimtes in de nieuwe generatie woonzorggebouwen, zoals een wijksteunpunt (in Stiens), een restaurant of een bibliotheek, die een relatie leggen met de buurt. 'Je moet ook eigenlijk wel buurtfuncties toevoegen om het gebouw rendabel te exploiteren', constateert Floor Arons. 'De bezuinigingen door de overheid blijven een feit. Maar door een kinderdagverblijf of een café erbij te halen, zorg je er tegelijkertijd voor dat je de monofunctionaliteit van een instelling, dat grijze, doorbreekt.'

Over een jaar of wat is het bejaardentehuis het centrum van de buurt, als het aan de architecten ligt. Net zoals de vernieuwde De Rietvinck, waar de begane grond verdieping is ontworpen als een verlengstuk van de stad. In het café-restaurant drinken tegenwoordig ook studenten een kop koffie en worden exposities georganiseerd. Verderop staat een biljart, helemaal achterin is de kapper. 'Naast het ontwerpen van betaalbare ouderenhuisvesting mét architectonische waarde is de integratie van ouderen in de buurt wat mij betreft de opgave voor de toekomst', zegt architect Prozman. 'Want of je nu zelfstandig woont of in een woonzorgcentrum, eenzaamheid is onder ouderen een groot probleem. Zeker in onze drukke, individualistische samenleving. Als architect wil je mensen uiteindelijk niet alleen een thuis bieden, maar ook het gevoel geven dat ze ergens deel van uitmaken.'